Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
DOMNUL HENRIK SAUGMANDSGAARD ØE
prezentate la 14 mai 2020[1]

Cauza C-30/19

Diskrimineringsombudsmannen
împotriva
Braathens Regional Aviation AB

[cerere de decizie preliminară formulată de Högsta domstolen (Curtea Supremă, Suedia)]

„Trimitere preliminară – Directiva 2000/43/CE – Egalitate de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică – Articolul 7 – Apărarea drepturilor – Articolul 15 – Sancțiuni – Acțiune în despăgubire pentru discriminare – Mecanismul achiesării – Refuzul pârâtului de a recunoaște existența unei discriminări în pofida cererii exprese a reclamantului – Legătura dintre sancțiune și discriminare – Articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene – Dreptul la protecție jurisdicțională efectivă – Imposibilitatea de a solicita constatarea existenței unei discriminări”

I. Introducere

1. Cererea de decizie preliminară formulată de Högsta domstolen (Curtea Supremă, Suedia) se referă la interpretarea Directivei 2000/43/CE[2], care interzice discriminările pe motive de rasă și origine etnică, și privește dreptul unei persoane care se consideră victima unei astfel de discriminări de a solicita examinarea și, dacă este cazul, constatarea de către o instanță a existenței acestei discriminări. Aceasta urmărește mai precis să se stabilească dacă o astfel de persoană are acest drept în cadrul unei acțiuni în despăgubire atunci când pârâtul acceptă să plătească despăgubirea solicitată, dar nu admite că a săvârșit vreo discriminare.

2. Această problematică este invocată în cadrul unui litigiu între un pasager aerian, reprezentat de Diskrimineringsombudsmannen (autoritatea suedeză însărcinată cu combaterea discriminărilor, denumită în continuare „Ombudsmanul”), pe de o parte, și compania aeriană Braathens Regional Aviation AB (denumită în continuare „Braathens”), pe de altă parte.

3. Prezenta cauză ridică mai concret problema dacă un mecanism procedural național în temeiul căruia pârâtul, prin achiesarea la o cerere de despăgubire pentru discriminare, să pună capăt litigiului, fără a recunoaște însă existența unei discriminări și fără ca reclamantul să poată solicita examinarea și constatarea acesteia de către o instanță, poate permite acestuia din urmă să își valorifice pe deplin drepturile conferite de Directiva 2000/43, interpretată în lumina Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”).

1 Limba originală: franceza.

2 Directiva Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică (JO 2000, L 180, p. 22, Ediție specială, 20/vol. 1, p. 19).

4. Din motivele pe care le vom expune în considerațiile care urmează, apreciem că trebuie dat un răspuns negativ la această întrebare.

5. Această cauză trebuie să conducă la examinarea de către Curte a marjei de manevră de care dispun statele membre pentru a-și stabili normele de procedură ținând seama de cerințele Directivei 2000/43, interpretată în lumina cartei.

6. La finalul analizei noastre, vom propune Curții să statueze că o persoană care consideră că a suferit o discriminare pe motiv de origine etnică trebuie, în lipsa recunoașterii acesteia de către pârât, să poată solicita examinarea și, dacă este cazul, constatarea de către o instanță a existenței acestei discriminări. Un mecanism procedural de soluționare a litigiilor nu poate conduce la negarea acestui drept.

II. Cadrul juridic

A. Dreptul Uniunii

7. Considerentele (19) și (26) ale Directivei 2000/43 au următorul cuprins:

„(19) Persoanele care au fost supuse unor discriminări pe baza rasei sau originii etnice trebuie să dispună de mijloace adecvate de protecție legală. Pentru a se asigura un nivel de protecție mai eficient, asociațiile și organismele legale trebuie, de asemenea, să aibă dreptul, în urma hotărârii statelor membre, să întreprindă demersuri în numele sau în sprijinul unei victime, fără a aduce atingere normelor de procedură de drept intern cu privire la reprezentarea și apărarea în instanța judecătorească.

[…]

(26) Statele membre trebuie să prevadă sancțiuni eficiente, proporționale și cu efect de descurajare în cazurile de nerespectare a obligațiilor care decurg din prezenta directivă.”

8. Potrivit articolului 1 din această directivă, intitulat „Scopul”:

„Scopul prezentei directive este de a stabili un cadru pentru combaterea discriminării pe baza rasei sau originii etnice, în vederea punerii în aplicare în statele membre a principiului egalității de tratament.”

9. Articolul 2 din directiva menționată, intitulat „Conceptul de discriminare”, prevede la alineatul (1):

„În sensul prezentei directive, principiul egalității de tratament înseamnă că nu se face o discriminare directă sau indirectă pe baza rasei sau originii etnice.”

10. Articolul 7 din aceeași directivă, intitulat „Apărarea drepturilor”, prevede:

„(1) Statele membre trebuie să asigure punerea la dispoziția tuturor persoanelor care se consideră nedreptățite prin nerespectarea principiului egalității de tratament, a procedurilor judiciare și/sau administrative, inclusiv a procedurilor de conciliere acolo unde consideră necesar, în vederea respectării obligațiilor care decurg din prezenta directivă, chiar și după ce relația din care se presupune că a rezultat discriminarea a luat sfârșit.

(2) Statele membre trebuie să asigure pentru asociații, organizații sau persoane juridice care, în conformitate cu criteriile stabilite prin legislația internă, au un interes legitim în respectarea dispozițiilor prezentei directive, posibilitatea de a întreprinde orice procedură judiciară și/sau administrativă disponibilă, în numele sau în sprijinul reclamantului, pentru respectarea obligațiilor care decurg din prezenta directivă.

(3) Alineatele (1) și (2) nu aduc atingere reglementărilor de drept intern legate de termenele limită de introducere a unor acțiuni în ceea ce privește principiul egalității de tratament."

11. Articolul 8 din Directiva 2000/43, intitulat „Sarcina probei", prevede:

„(1) Statele membre iau măsurile care sunt necesare, în conformitate cu sistemele lor judiciare, pentru ca, atunci când o persoană care se consideră nedreptățită prin nerespectarea principiului egalității de tratament prezintă, în fața unei autorități sau a altei instanțe judecătorești competente, fapte pe baza cărora se poate prezuma că a avut loc o discriminare directă sau indirectă, pârâtul să fie obligat să dovedească faptul că nu a avut loc o încălcare a principiului egalității de tratament.

[…]

(3) Alineatul (1) nu se aplică procedurilor penale.

[…]"

12. Articolul 15 din această directivă, intitulat „Sancțiuni", prevede:

„Statele membre trebuie să stabilească norme privind sancțiunile care se aplică în cazul încălcării dispozițiilor de drept intern adoptate în aplicarea prezentei directive și să ia toate măsurile necesare pentru a asigura aplicarea acestora. Sancțiunile, care pot cuprinde plata de compensații pentru victimă, trebuie să fie eficiente, proporționale și să descurajeze discriminarea […]"

B. Dreptul suedez

13. În conformitate cu articolul 4 alineatul (1) din capitolul 1 din diskrimineringslagen (2008:567) (Legea privind discriminările), constituie, printre altele, o discriminare situația în care o persoană suferă un dezavantaj pentru că este tratată într-un mod mai puțin favorabil decât este sau ar fi tratată într-o situație asemănătoare o altă persoană, atunci când tratamentul diferențiat este legat de sex, de identitate sau de exprimare de gen, de apartenență etnică, de religie sau de opinii, de handicap, de orientare sexuală sau de vârstă.

14. Potrivit articolului 12 din capitolul 2 din aceeași lege, exercitarea unei discriminări este interzisă în special oricărei persoane care furnizează publicului, în afara sferei sale private sau familiale, bunuri, servicii sau locuințe.

15. Capitolul 5 din Legea privind discriminările prevede sancțiunile aplicate oricărei persoane care exercită o discriminare. Este vorba despre despăgubire, denumită „despăgubire pentru discriminare", și despre revizuirea și anularea contractelor și a altor acte juridice.

16. Din articolul 1 al doilea paragraf cuprins în capitolul 6 din această lege reiese că litigiile privind aplicarea articolului 12 din capitolul 2 din legea respectivă sunt examinate de instanțele ordinare potrivit dispozițiilor rättegångsbalken (1942:740) (Codul de procedură judiciară), referitoare la procedurile civile în cadrul cărora este autorizată soluționarea amiabilă a litigiului.

17. În temeiul articolului 1 din capitolul 13 din acest cod, reclamantul poate, în condițiile enumerate la această dispoziție, să exercite o acțiune în executare pentru a obține obligarea pârâtului la executarea unei obligații de a face, în special la plata unei sume de bani cu titlu de despăgubire pentru discriminare.

18. Articolul 7 din capitolul 42 din același cod prevede că pârâtul trebuie, în ședință, să își prezinte imediat apărarea. În caz contrar, pârâtul poate decide, în acest stadiu, să achieseze la cererea reclamantului. Achiesarea la cerere are ca obiect stingerea procesului. Achiesarea poate fi întemeiată pe un motiv special de drept sau de fapt invocat de reclamant, dar poate de asemenea să nu fie legată de motivele invocate în susținerea cererii acestuia din urmă.

19. În conformitate cu articolul 18 din acest capitol 42 din Codul de procedură judiciară, în urma achiesării de către pârât la pretențiile reclamantului, instanța poate pronunța o hotărâre pe baza acestei achiesări.

20. Potrivit articolului 2 primul paragraf din capitolul 13 din acest cod, reclamantul poate exercita o acțiune declaratorie având ca obiect constatarea existenței unui raport juridic specific atunci când există o incertitudine cu privire la respectivul raport de drept și aceasta îi creează un prejudiciu.

III. Litigiul principal, întrebarea preliminară și procedura în fața Curții

21. În luna iulie 2015, un pasager de origine chiliană cu reședința în Stockholm (Suedia), care călătorea cu un zbor intern Göteborg-Stockholm (denumit în continuare „pasagerul”), operat de Braathens, a fost supus, la fel ca un alt călător, unui control de siguranță suplimentar, prin decizia comandantului de bord.

22. Ombudsmanul a sesizat Stockholms tingsrätt (Tribunalul de Primă Instanță din Stockholm, Suedia) cu o acțiune având ca obiect obligarea companiei Braathens la plata către pasager a unei despăgubiri pentru discriminare în cuantum de 10 000 de coroane suedeze (SEK) (aproximativ 1 000 de euro). În susținerea acțiunii formulate, această autoritate a arătat că pasagerul a făcut obiectul unei discriminări directe, cu încălcarea articolului 12 din capitolul 2 și a articolului 4 din capitolul 1 din Legea privind discriminările, din partea companiei Braathens. Aceasta din urmă l-ar fi considerat pe pasager o persoană arabă și musulmană, l-ar fi supus, pentru acest motiv, unui control de securitate suplimentar și, prin urmare, i-ar fi provocat un dezavantaj pentru motive legate de aparența fizică și de apartenența etnică, tratându-l într-un mod mai puțin favorabil decât pe alți pasageri aflați într-o situație comparabilă.

23. În fața acestei instanțe, Braathens a achiesat la cererea de executare a despăgubirii solicitate, contestând totodată existența vreunei discriminări.

24. Ombudsmanul s-a opus posibilității ca Stockholms tingsrätt (Tribunalul de Primă Instanță din Stockholm) să se pronunțe în conformitate cu această achiesare, fără a examina pe fond discriminarea invocată. În ipoteza în care această instanță ar decide totuși, în cadrul acțiunii în executare [3], să nu examineze cauza pe fond, Ombudsmanul a solicitat, în primul rând, ca tribunalul menționat să pronunțe o hotărâre declaratorie prin care să constate că Braathens este obligată să plătească o despăgubire pentru discriminare din cauza comportamentului său discriminatoriu sau, în al doilea rând, ca tribunalul respectiv să constate pur și simplu, printr-o astfel de hotărâre, că pasagerul a făcut obiectul unei discriminări din partea companiei aeriene.

3 Este vorba despre o acțiune din dreptul civil prin care se urmărește executarea obligației de reparare a prejudiciului cauzat.

25. Stockholms tingsrätt (Tribunalul de Primă Instanță din Stockholm) a obligat Braathens, la punctul 1 din dispozitivul deciziei sale, să plătească pasagerului suma de 10 000 SEK, majorată cu dobânzi, și, la punctul 2 din acest dispozitiv, la plata cheltuielilor de judecată. La punctul 3 din același dispozitiv, acesta a declarat inadmisibile concluziile Ombudsmanului vizând pronunțarea unei hotărâri declaratorii. Tribunalul a apreciat că litigiile privind drepturile și obligațiile civile de care părțile dispun în mod liber, precum cel din speță, trebuie, în caz de achiesare la pretențiile reclamantului, să fie soluționate fără examinarea fondului, subliniind că era ținută de acordul companiei Braathens.

26. Svea hovrätt (Curtea de Apel cu sediul în Stockholm, Suedia) a respins apelul formulat de Ombudsman, considerând că acest apel era inadmisibil în ceea ce privește punctele 1 și 2 din dispozitivul hotărârii pronunțate în primă instanță, că această hotărâre respecta normele de procedură civilă suedeză și că, ținând seama de achiesarea sa, poziția companiei Braathens privind invocarea unui comportament discriminatoriu era lipsită de relevanță. Această instanță a respins de asemenea cererea din apel privind punctul 3 din dispozitivul menționat, referitoare la pronunțarea unei hotărâri declaratorii.

27. Ombudsmanul a formulat recurs împotriva hotărârii instanței de apel, solicitând Högsta domstolen (Curtea Supremă) să sesizeze Curtea cu titlu preliminar, să anuleze această hotărâre, să infirme hotărârea Stockholms tingsrätt (Tribunalul de Primă Instanță din Stockholm) și să trimită cauza acestui tribunal pentru examinarea pe fond a cel puțin uneia dintre concluziile sale având ca obiect pronunțarea unei hotărâri declaratorii, pe lângă cererea de executare având ca obiect plata despăgubirii pentru discriminare. Braathens a solicitat respingerea acestor concluzii.

28. Instanța de trimitere arată că Legea privind discriminările are ca obiectiv combaterea discriminărilor și promovarea egalității de drepturi și de șanse a persoanelor, indiferent de sex, identitate sau exprimare de gen, apartenență etnică, religie sau opinii, handicap, orientare sexuală sau vârstă. Această lege, cu caracter obligatoriu, ar acoperi mai multe domenii de activitate, s-ar aplica atât sectorului public, cât și celui privat, ar fi fost redactată luând în considerare motivele de discriminare prevăzute de convențiile Organizației Națiunilor Unite și ale Consiliului Europei, precum și, în special, diferitele acte ale Uniunii Europene, precum Directiva 2000/43, și ar urmări să permită, potrivit lucrărilor sale pregătitoare, sancțiuni puternice și disuasive în caz de discriminare.

29. Această instanță adaugă că, în cadrul transpunerii în dreptul suedez a Directivei 2000/43, în special a articolului 15 din aceasta, sancțiunile aplicate în temeiul legii menționate oricărei persoane care exercită o discriminare sunt despăgubirea, denumită „despăgubire pentru discriminare”, precum și revizuirea și anularea contractelor și a altor acte juridice. În special, orice persoană care ar încălca interdicția consacrată la articolul 12 din capitolul 2 din aceasta ar trebui să plătească o astfel de despăgubire. Aceasta ar trebui, în fiecare caz în parte, să fie stabilită așa încât să constituie o despăgubire rezonabilă pentru persoana vătămată și să contribuie la combaterea discriminărilor în societate, astfel încât să se asigure o dublă funcție de reparare și de prevenire [4]. Instanța de trimitere precizează că litigiile care au ca obiect aplicarea acestui articol sunt de competența instanțelor de drept comun, care se pronunță potrivit dispozițiilor Codului de procedură judiciară referitoare la procedurile civile în care este autorizată soluționarea amiabilă a litigiului, părțile având libertatea de a dispune de drepturile lor.

30. Högsta domstolen (Curtea Supremă) subliniază și anumite aspecte procedurale întemeiate pe dreptul național. Aceasta arată că pârâtul poate decide să achieseze la cererea de despăgubire a reclamantului fără a fi obligat să indice motivele sau să se întemeieze pe un motiv invocat de reclamant. Achiesarea poate astfel să nu fie legată de motivele în susținerea cererii acestuia din urmă.

4 Guvernul suedez, Ombudsmanul și Braathens au precizat că despăgubirea este împărțită în două părți, în conformitate cu jurisprudența Högsta domstolen (Curtea Supremă), și anume o despăgubire pentru reparare și o majorare în temeiul prevenirii. Despăgubirea pentru reparare trebuie stabilită la o sumă care va fi considerată necesară pentru repararea discriminării. Cuantumul său nu este limitat. Majorarea în temeiul prevenirii este, în principiu, echivalentă cu despăgubirea pentru reparare, astfel încât conduce la dublarea acesteia din urmă.

O astfel de achiesare urmărește, în practică, să determine stingerea procesului, fără a fi necesar să se continue examinarea cauzei. Instanța trebuie să admită achiesarea fără o examinare reală a faptelor sau a chestiunii de drept. Prin urmare, nu se poate trage nicio concluzie certă dintr-o astfel de hotărâre în ceea ce privește temeinicia argumentelor reclamantului referitoare la împrejurările litigiului.

31. Högsta domstolen (Curtea Supremă) adaugă că acțiunea declaratorie prevăzută la articolul 2 din capitolul 13 din Codul de procedură judiciară urmărește constatarea existenței unui raport juridic între părți. Totuși, această acțiune ar fi facultativă. Instanța ar putea să o examineze dacă ar exista o incertitudine cu privire la raportul respectiv și dacă aceasta din urmă ar prejudicia reclamantul, în special făcând activitatea sa economică mai dificil de planificat. Examinarea unei asemenea acțiuni trebuie, așadar, să fie oportună în raport cu faptele, instanța trebuind să pună în balanță, pe de o parte, interesul reclamantului de a exercita acțiunea și, pe de altă parte, neplăcerile pe care le-ar putea suferi pârâtul, ca urmare, printre altele, a probabilității unor proceduri suplimentare.

32. Instanța de trimitere arată că, în cauza principală, instanțele de prim și de al doilea grad de jurisdicție au pronunțat o hotărâre prin care Braathens a fost obligată la plata despăgubirii solicitate în temeiul achiesării sale, fără ca problema existenței discriminării invocate să poată fi examinată, potrivit acestor instanțe, în cadrul unei proceduri declaratorii.

33. Instanța de trimitere ridică problema acestui rezultat în raport cu cerințele articolului 15 din Directiva 2000/43 în materia sancționării discriminărilor, interpretat în lumina obligației statelor membre de a asigura oricărei persoane un drept la o cale de atac efectivă în fața unei instanțe judecătorești pentru a fi ascultată în cazul încălcării drepturilor și libertăților garantate de dreptul Uniunii, în conformitate cu articolul 47 din cartă. Aceasta consideră că e important să se stabilească dacă instanța trebuie să poată examina problema existenței discriminării la cererea părții care apreciază că a făcut obiectul acesteia și dacă răspunsul depinde de faptul că autorul prezumat admite sau nu existența acesteia.

34. În aceste condiții, Högsta domstolen (Curtea Supremă) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Într-o cauză privind încălcarea unei interdicții prevăzute de [Directiva 2000/43], în care persoana vătămată solicită o despăgubire pentru discriminare, un stat membru are întotdeauna obligația de a examina, la cererea persoanei vătămate, dacă s-a produs o discriminare – și, dacă este cazul, de a stabili existența unei discriminări, indiferent dacă persoana acuzată de discriminare recunoaște sau nu existența acesteia, pentru ca cerința unor sancțiuni eficiente, proporționale și care să descurajeze discriminarea, prevăzută la articolul 15 [din această directivă], să fie considerată îndeplinită?”

35. Ombudsmanul, Braathens, guvernele suedez și finlandez, precum și Comisia Europeană au depus observații scrise. Cu excepția guvernului finlandez, aceste părți și persoanele interesate au fost reprezentate în ședința de audiere a pledoariilor care a avut loc la 11 februarie 2020.

IV. Analiză

A. Observații introductive

36. Acțiunea introdusă de Ombudsman în numele pasagerului are ca obiect obligarea companiei Braathens la plata către acesta din urmă a unei despăgubiri pentru discriminare. Un aspect important al acestei acțiuni privește faptul că prin aceasta nu se urmărește pur și simplu plata unei sume de bani, ci se urmărește de asemenea ca Braathens să admită că această sumă este plătită *ca urmare* a unei discriminări sau, dacă nu, ca instanța să constate încălcarea dreptului la egalitate de tratament al pasagerului.

37. Or, Braathens refuză să recunoască vreo discriminare. Aceasta s-a declarat dispusă să plătească și a plătit într-adevăr despăgubirea solicitată, dar numai pentru a-și demonstra „bunăvoința” și a evita o procedură eventual lungă și costisitoare care să o oblige să se apere împotriva acuzației de discriminare.

38. În pofida acestui refuz de recunoaștere a existenței unei discriminări, instanțele de prim și de al doilea grad de jurisdicție, în conformitate cu normele de procedură naționale, au luat act de faptul că, prin achiesarea la cererea Ombudsmanului, a cărui acțiune este considerată limitată la cererea de despăgubire, s-a pus capăt litigiului, iar aceasta deși Ombudsmanul solicita de asemenea să se constate existența unei discriminări. Prin urmare, aceste instanțe au dispus plata despăgubirii, dar au respins cererile Ombudsmanului având ca obiect constatarea încălcării dreptului la egalitate de tratament al pasagerului.

39. Subliniem că din observațiile prezentate Curții reiese că o acțiune declaratorie prin care se urmărește obținerea unei astfel de constatări este facultativă [5] și nu este „obișnuită” în cazul litigiilor în materie de discriminare [6]. În acest tip de litigii, întrucât despăgubirea pentru discriminare poate, în principiu, să fie determinată în mod direct, acțiunea declaratorie, care implică adesea un proces în două etape privind mai întâi o constatare a discriminării, apoi stabilirea unei despăgubiri, este în general apreciată ca fiind inoportună [7] și, prin urmare, inadmisibilă. Aceasta este considerată oportună numai în cazul în care, de exemplu, întinderea prejudiciului material sau moral nu poate fi stabilită în momentul introducerii acțiunii și aceasta nu poate fi amânată din motive legate de termenul de prescripție [8].

5 A se vedea punctul 31 din prezentele concluzii.

6 În observațiile sale scrise, Ombudsmanul arată că și-a prezentat concluziile știind în mod pertinent că, în mod normal, acestea nu puteau fi admise în temeiul normelor de procedură naționale. Reiese de asemenea din dezbaterile care au avut loc în ședința în fața Curții că posibilitatea de a obține o hotărâre declaratorie în materia acțiunilor în despăgubire pentru discriminare nu a făcut obiectul niciunei decizii în fața Högsta domstolen (Curtea Supremă), după cunoștința părților din litigiul principal și a guvernului suedez.

7 A se vedea punctul 31 din prezentele concluzii.

8 Ombudsmanul oferă două exemple de cauze în care reclamantul, considerând că a suferit un prejudiciu moral, a încercat fără succes să obțină o hotărâre declaratorie sau să obțină examinarea acțiunii sale pe fond. În *prima cauză*, reclamantul solicitase recunoașterea răspunderii extracontractuale a statului pentru o încălcare a drepturilor justițiabilului în materie de protecție a datelor cu caracter personal, astfel cum este garantată de dreptul Uniunii. Instanța sesizată a considerat că, în ceea ce privește *prejudiciul moral*, o *acțiune declaratorie* nu era *oportună* și a invitat reclamantul să introducă o cerere de executare având ca obiect despăgubirea pentru acest prejudiciu [decizia Svea hovrätt (Curtea de Apel cu sediul în Stockholm) din 10 ianuarie 2008, în cauza Ö 9152-07, J. S. împotriva staten genom Justitiekanslern]. *A doua cauză* privea un caz de hărțuire sexuală între un student și un profesor al unei universități din sectorul public. După ce a contestat inițial *acțiunea în executare* având ca obiect plata unei despăgubiri, statul a ales să achieseze, dar numai în mod abstract, la cererea formulată de Ombudsman în numele studentului, solicitând ca instanța să menționeze în mod expres că statul nu recunoștea pretinsa hărțuire. Deși Ombudsmanul a indicat că interesul principal al studentului nu era economic, acesta *nu a putut obține examinarea pe fond de către instanță* a aspectului dacă studentul a fost victima hărțuirii. A fost respinsă cererea privind o trimitere preliminară la Curte și a fost pronunțată o hotărâre în primă instanță fără ca studentul, cu privire la care s-a considerat că a obținut câștig de cauză, să poată formula un apel [hotărârea Stockholms tingsrätt (Tribunalul de Primă Instanță din Stockholm) din 5 octombrie 2017, Diskrimineringsombudsmannen mot staten genom Justitiekanslern (T 16908-15)].

40. Pe scurt, potrivit dreptului suedez, astfel cum a fost interpretat de instanțele de prim și de al doilea grad de jurisdicție din cauza principală, o persoană care se consideră victima unei discriminări pe motive de rasă sau origine etnică, în sensul articolului 2 din această directivă, nu poate în practică să obțină în instanță, pe lângă o despăgubire, constatarea existenței înseși a acestei discriminări atunci când autorul prezumat al acestei discriminări acceptă să plătească despăgubirea solicitată, contestând în același timp vreo discriminare. Problema centrală care se ridică în prezenta cauză este dacă un mecanism procedural de stingere a procesului, precum achiesarea, poate conduce la un astfel de rezultat fără a aduce atingere cerințelor Directivei 2000/43.

41. Subliniem că recursul Ombudsmanului în fața instanței de trimitere privește numai situația în care persoana care se consideră victima unei discriminări obține o despăgubire din partea pârâtului *fără* ca acesta *să recunoască* faptul că a avut un comportament discriminatoriu. Acest recurs nu privește cazul în care pârâtul recunoaște existența unei astfel de discriminări. În această din urmă ipoteză, Ombudsmanul consideră că, întrucât reclamantul a obținut satisfacție cu privire la toate cererile sale, instanțele naționale nu ar mai fi obligate să examineze dacă a avut loc efectiv o discriminare și nu ar fi util să se adreseze Curții o întrebare cu privire la acest aspect.

42. Ținând seama de cadrul litigiului principal, considerăm că întrebarea preliminară trebuie analizată numai din perspectiva nerecunoașterii existenței unei discriminări de către autorul prezumat al acesteia.

43. Pentru a putea aprecia marja de manevră de care dispun statele membre pe plan procedural pentru a pune în aplicare Directiva 2000/43, trebuie analizate cerințele prevăzute de aceasta din urmă.

B. *Cerințele Directivei 2000/43*

44. Astfel cum reiese din preambulul său, Directiva 2000/43 urmărește să protejeze toate persoanele fizice împotriva discriminării bazate pe rasă sau origine etnică, asigurând astfel respectarea unui drept fundamental al ființei umane. Directiva 2000/43 concretizează astfel, în domeniul pe care îl reglementează, principiul general al nediscriminării consacrat în prezent la articolul 21 din cartă[9]. Astfel cum reiese din considerentul (12) și din articolul 3 din directiva menționată, acest drept se extinde la domeniile cele mai variate ale societății. În acest context, articolele 7 și 15 din directiva menționată, referitoare la căile de atac și la sancțiunile aplicabile, au un rol central pentru asigurarea respectării dreptului la egalitate de tratament, impunând statelor membre să prevadă mijloace de protecție juridică adecvate[10] în favoarea victimelor unor astfel de discriminări.

45. Articolul 7 din Directiva 2000/43 impune statelor membre să prevadă proceduri judiciare sau administrative pentru ca persoanele care se consideră nedreptățite prin nerespectarea în ceea ce le privește a principiului egalității de tratament să poată invoca drepturile care le sunt conferite de această directivă.

46. Potrivit articolului 15 din directiva menționată, statele membre trebuie să prevadă sancțiuni efective, proporționale și cu efect de descurajare, care pot cuprinde plata de compensații pentru victimă.

9 A se vedea prin analogie, în ceea ce privește Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (JO 2000, L 303, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 7), Hotărârea din 23 aprilie 2020, Associazione Avvocatura per i diritti LGBTI (C-507/18, EU:C:2020:289, punctul 38).

10 A se vedea considerentul (19) al Directivei 2000/43.

47. Aceste două dispoziții sunt legate, astfel cum reiese din Hotărârea de principiu von Colson și Kamann [11] referitoare la interpretarea Directivei 76/207/CEE [12], consacrată interzicerii discriminărilor între bărbați și femei. Această hotărâre interpretează, mai precis, articolul 6 din directiva menționată, referitor la dreptul persoanelor victime ale discriminării de a-și valorifica drepturile și ai cărui termeni sunt apropiați de cei utilizați la articolul 7 din Directiva 2000/43.

48. Curtea a statuat în această hotărâre că statele membre sunt obligate, în temeiul articolului 6 din Directiva 76/207, să introducă în ordinea lor juridică măsurile necesare pentru a permite oricărei persoane care se consideră vătămată de o discriminare să își valorifice drepturile pe cale jurisdicțională, precizând că aceste măsuri trebuie să fie suficient de *eficiente* pentru a atinge obiectul directivei și pentru a putea fi invocate în fața instanțelor naționale în mod *efectiv* de persoanele vizate. Cu titlu de exemplu, Curtea a arătat că astfel de măsuri pot cuprinde dispoziții care asigură o despăgubire pecuniară adecvată, consolidate, dacă este cazul, de un sistem de amenzi [13].

49. Curtea a adăugat că sancțiunea trebuie să aibă, în plus, în privința autorului discriminării, un *efect disuasiv real* [14].

50. Această hotărâre și jurisprudența care i-a urmat au fost luate în considerare de legiuitorul Uniunii în noile directive adoptate în materie de egalitate de tratament [15], printre care și Directiva 2000/43.

51. Legiuitorul Uniunii nu a mai prevăzut astfel, din motive de claritate, o singură dispoziție, ci două dispoziții distincte, în speță articolele 7 și 15 din Directiva 2000/43. Acestea privesc „apărarea drepturilor”, inclusiv procedurile judiciare și/sau administrative, și, respectiv, „sancțiunile” [16].

52. Curtea a precizat în jurisprudența sa caracteristicile acestor noțiuni. Subliniem că aceiași termeni de eficacitate și de efectivitate sunt utilizați pentru a califica atât apărarea drepturilor [17], cât și sancțiunile [18].

53. În ceea ce privește apărarea drepturilor, Curtea se referă în general la dreptul la protecție jurisdicțională efectivă [19].

11 Hotărârea din 10 aprilie 1984 (14/83, EU:C:1984:153).

12 Directiva Consiliului din 9 februarie 1976 privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la încadrarea în muncă, la formarea și la promovarea profesională, precum și condițiile de muncă (JO 1976, L 39, p. 40, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 164).

13 Hotărârea din 10 aprilie 1984, von Colson și Kamann (14/83, EU:C:1984:153, punctul 18).

14 Hotărârea din 10 aprilie 1984, von Colson și Kamann (14/83, EU:C:1984:153, punctul 23).

15 A se vedea Directiva 2000/78, Directiva 2004/113/CE a Consiliului din 13 decembrie 2004 de aplicare a principiului egalității de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii (JO 2004, L 373, p. 37, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 101), Directiva 2006/54/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și al egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă (JO 2006, L 204, p. 23, Ediție specială, 05/vol. 8, p. 262), precum și Directiva 2010/41/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 7 iulie 2010 privind aplicarea principiului egalității de tratament între bărbații și femeile care desfășoară o activitate independentă și de abrogare a Directivei 86/613/CEE a Consiliului (JO 2010, L 180, p. 1).

16 Aceste dispoziții figurează la articolele 9 și 17 din Directiva 2000/78, la articolele 8 și 14 din Directiva 2004/113, la articolele 17, 18 și 25 din Directiva 2006/54, precum și la articolele 9 și 10 din Directiva 2010/41. Chiar dacă există câteva diferențe de la o directivă la alta între termenii utilizați, acestea nu sunt semnificative în cadrul prezentei analize.

17 A se vedea Hotărârea din 8 noiembrie 1990, Dekker (C-177/88, EU:C:1990:383, punctul 23), Hotărârea din 2 august 1993, Marshall (C-271/91, EU:C:1993:335, punctele 22 și 24), Hotărârea din 22 aprilie 1997, Draehmpaehl (C-180/95, EU:C:1997:208, punctul 39), Hotărârea din 10 iulie 2008, Feryn (C-54/07, EU:C:2008:397, punctul 37), Hotărârea din 25 aprilie 2013, Asociația Accept (C-81/12, EU:C:2013:275, punctul 63), precum și Hotărârea din 17 decembrie 2015, Arjona Camacho (C-407/14, EU:C:2015:831, punctul 31).

18 A se vedea Hotărârea din 2 august 1993, Marshall (C-271/91, EU:C:1993:335, punctul 22), Hotărârea din 22 aprilie 1997, Draehmpaehl (C-180/95, EU:C:1997:208, punctul 25), Hotărârea din 10 iulie 2008, Feryn (C-54/07, EU:C:2008:397, punctul 38), precum și Hotărârea din 25 aprilie 2013, Asociația Accept (C-81/12, EU:C:2013:275, punctul 73).

19 A se vedea, în ceea ce privește Directiva 2000/43, Hotărârea din 10 iulie 2008, Feryn (C-54/07, EU:C:2008:397, punctul 37).

54. Curtea a interpretat o dispoziție redactată în termeni identici cu cei ai articolului 7 din Directiva 2000/43, și anume articolul 9 din Directiva 2000/78[20]. Aceasta a statuat că articolul 9 menționat prevede dreptul la o cale de atac efectivă, similar celui înscris la articolul 47 primul paragraf din cartă[21]. În temeiul acestei din urmă dispoziții, orice persoană ale cărei drepturi și libertăți garantate de dreptul Uniunii sunt încălcate are dreptul la o cale de atac în fața unei instanțe judecătorești.

55. Subliniem că, deși este vorba despre un drept fundamental, consacrat în dreptul primar, de care orice persoană se poate prevala, legiuitorul Uniunii a considerat necesar să îl reafirme în Directiva 2000/43, precum și în celelalte directive în materia egalității de tratament, prevăzând că acesta trebuie pus în aplicare pe căi procedurale. Acestea din urmă reflectă căile de atac pe care statele membre trebuie să le stabilească în temeiul articolului 19 alineatul (1) al doilea paragraf TUE pentru a asigura o protecție jurisdicțională efectivă în domeniile reglementate de dreptul Uniunii.

56. Curtea a statuat astfel în Hotărârea Leitner[22] că respectarea principiului egalității impune, în ceea ce privește persoanele care au făcut obiectul unei discriminări, în speță pe motive de vârstă, „*garantarea* unei protecții jurisdicționale efective a dreptului lor la egalitate de tratament”[23].

57. În consecință, o persoană care se consideră victimă a discriminării pe motiv de origine etnică trebuie să poată, în temeiul articolului 7 din Directiva 2000/43, să invoce în fața unei instanțe dreptul său la egalitate de tratament pentru ca aceasta să examineze dacă a avut loc o discriminare și să impună respectarea dreptului său[24].

58. Legiuitorul a consolidat în plus protecția jurisdicțională a persoanei care se consideră victima unei discriminări, facilitându-i administrarea probelor. Articolul 8 din Directiva 2000/43 prevede astfel că, în cazul în care persoana care se consideră victima unei discriminări prezintă fapte pe baza cărora se poate prezuma existența unei discriminări, pârâtul trebuie să dovedească faptul că nu a avut loc o încălcare a principiului egalității de tratament.

59. În ceea ce privește sancțiunile prevăzute la articolul 15 din Directiva 2000/43, Curtea a subliniat, cu referire la dispoziții analoge, că statele membre trebuie, în primul rând, să se asigure că victima poate obține *repararea integrală*[25] a prejudiciului suferit. În consecință, această despăgubire nu poate fi plafonată[26].

20 Hotărârea din 8 mai 2019, Leitner (C-396/17, EU:C:2019:375).

21 A se vedea în acest sens Hotărârea din 8 mai 2019, Leitner (C-396/17, EU:C:2019:375, punctul 61).

22 Hotărârea din 8 mai 2019 (C-396/17, EU:C:2019:375, punctul 62).

23 Sublinierea noastră.

24 Dreptul de acces la justiție în vederea invocării dreptului la egalitate de tratament este prezentat în Propunerea de directivă a Consiliului de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică [COM(1999) 566 final]. Acesta corespunde unei jurisprudențe constante privind dreptul la o cale de atac efectivă; a se vedea în ultimul rând Hotărârea din 26 martie 2020, Reexaminare Simpson și HG/Consiliul și Comisia (C-542/18 RX-II și C-543/18 RX-II, EU:C:2020:232, punctul 55).

25 A se vedea Hotărârea din 2 august 1993, Marshall (C-271/91, EU:C:1993:335, punctele 26, 31 și 34), precum și Hotărârea din 17 decembrie 2015, Arjona Camacho (C-407/14, EU:C:2015:831, punctele 33 și 37).

26 A se vedea Hotărârea din 2 august 1993, Marshall (C-271/91, EU:C:1993:335, punctele 30 și 32).

60. În al doilea rând, sancțiunile trebuie să aibă un efect realmente *disuasiv*[27]. Prin urmare, acestea nu pot fi pur simbolice[28] și trebuie să fie adecvate gravității încălcărilor[29], respectând în același timp principiul proporționalității[30]. Se consideră că măsurile de publicitate pot juca un rol disuasiv[31]. Sancțiunile pot avea de asemenea o funcție punitivă[32].

61. Subliniem că, deși protecția jurisdicțională și sancțiunile trebuie să fie eficiente și efective, statele membre sunt, în schimb, libere să aleagă măsurile pe care le consideră adecvate, cu condiția ca acestea să le permită să atingă rezultatele urmărite de dreptul Uniunii[33].

62. În prezenta cauză, tocmai întinderea acestei libertăți de alegere este în discuție în raport cu obligațiile impuse de legiuitorul Uniunii în Directiva 2000/43.

63. Din explicațiile instanței de trimitere reiese că un sistem de sancționare precum cel în discuție în cauza principală urmărește, pe de o parte, repararea prejudiciului suferit de victimă și, pe de altă parte, sancționarea autorului discriminării, descurajându-l să se comporte în mod discriminatoriu în viitor. În plus, este prevăzută o cale de atac, acțiunea în executare, pentru punerea în aplicare a acestor sancțiuni.

64. Braathens, guvernul suedez și Comisia deduc din aceasta că un astfel de sistem de sancțiuni și de căi de atac, care cuprinde mecanismul procedural de stingere a procesului pe care îl constituie achiesarea, îndeplinea cerințele prevăzute de Directiva 2000/43.

65. Asemenea Ombudsmanului, apreciem, la rândul nostru, spre deosebire de Braathens, de guvernul suedez și de Comisie, că situația nu este aceasta.

C. *Consecințele care decurg din Directiva 2000/43 asupra autonomiei procedurale*

66. Amintim că, potrivit principiului autonomiei procedurale și în temeiul unei jurisprudențe constante, în lipsa unei reglementări a Uniunii care să asigure protecția jurisdicțională a drepturilor conferite justițiabililor de dreptul Uniunii, revine ordinii juridice a fiecărui stat membru atribuția de a desemna instanțele competente și de a stabili modalitățile procedurale aplicabile acțiunilor destinate să asigure protecția acestor drepturi[34].

67. Această libertate a statelor membre este supusă principiilor echivalenței și efectivității, și anume, în cazul celui dintâi, obligației de a se asigura că aceste modalități procedurale nu sunt mai puțin favorabile decât cele aplicabile unor acțiuni similare de natură internă și, în cazul celui de al doilea, obligației ca aceste modalități să nu facă imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de dreptul Uniunii.

27 A se vedea Hotărârea din 8 noiembrie 1990, Dekker (C-177/88, EU:C:1990:383, punctul 23), Hotărârea din 2 august 1993, Marshall (C-271/91, EU:C:1993:335, punctul 24), Hotărârea din 22 aprilie 1997, Draehmpaehl (C-180/95, EU:C:1997:208, punctul 40), Hotărârea din 25 aprilie 2013, Asociația Accept (C-81/12, EU:C:2013:275, punctul 63), precum și Hotărârea din 17 decembrie 2015, Arjona Camacho (C-407/14, EU:C:2015:831, punctul 31). Observăm că această funcție dublă a sancțiunii este ea însăși reflectată în două dispoziții distincte ale Directivei 2006/54, și anume articolele 18 și 25, intitulate „Despăgubiri sau măsuri reparatorii” și, respectiv, „Sancțiuni”. Termenul „sancțiune” este astfel rezervat în prezent numai măsurilor care au o funcție disuasivă.

28 A se vedea Hotărârea din 25 aprilie 2013, Asociația Accept (C-81/12, EU:C:2013:275, punctul 64).

29 A se vedea Hotărârea din 25 aprilie 2013, Asociația Accept (C-81/12, EU:C:2013:275, punctul 63).

30 A se vedea Hotărârea din 25 aprilie 2013, Asociația Accept (C-81/12, EU:C:2013:275, punctul 63).

31 A se vedea Hotărârea din 25 aprilie 2013, Asociația Accept (C-81/12, EU:C:2013:275, punctul 68).

32 A se vedea Hotărârea din 17 decembrie 2015, Arjona Camacho (C-407/14, EU:C:2015:831, punctul 40).

33 A se vedea Hotărârea din 8 noiembrie 1990, Dekker (C-177/88, EU:C:1990:383, punctul 26), Hotărârea din 2 august 1993, Marshall (C-271/91, EU:C:1993:335, punctul 23), Hotărârea din 10 iulie 2008, Feryn (C-54/07, EU:C:2008:397, punctul 37), Hotărârea din 25 aprilie 2013, Asociația Accept (C-81/12, EU:C:2013:275, punctul 61), precum și Hotărârea din 17 decembrie 2015, Arjona Camacho (C-407/14, EU:C:2015:831, punctul 30).

34 A se vedea în special Hotărârea din 16 decembrie 1976, Rewe-Zentralfinanz și Rewe-Zentral (33/76, EU:C:1976:188), și Hotărârea din 13 martie 2007, Unibet (C-432/05, denumită în continuare „Hotărârea Unibet”, EU:C:2007:163, punctul 39).

68. Curtea a fost chemată în mod progresiv, în numeroase cauze, să aplice un alt test, cel al protecției jurisdicționale efective, garantată în prezent la articolul 47 din cartă [35]. Acest test constă în a examina dacă dreptul intern în cauză asigură o protecție jurisdicțională efectivă, permițând persoanei interesate să invoce în fața unei instanțe drepturile conferite de dreptul Uniunii. Acest din urmă test este considerat mai constrângător. El admite o restrângere numai în temeiul articolului 52 alineatul (1) d|in cartă, și anume cu condiția ca această restrângere să fie prevăzută de lege, să respecte substanța drepturilor și libertăților recunoscute de cartă, precum și principiul proporționalității.

69. Unul și/sau celălalt test vor fi aplicate în mod normal după cum normele examinate pun sau nu în discuție dreptul la protecție jurisdicțională efectivă în sensul articolului 47 din cartă [36].

70. În măsura în care prezenta cauză privește norme de drept derivat în materia sancțiunilor și a căilor de atac care urmăresc să asigure o protecție jurisdicțională efectivă, trebuie să se aplice, în opinia noastră, testul protecției jurisdicționale efective.

71. Considerăm totuși că, într-un asemenea caz, nu este necesar să fie aplicate ambele teste, întrucât noțiunea de „efectivitate” din cadrul principiului autonomiei procedurale se alătură celei de „protecție jurisdicțională efectivă”.

72. Statele membre sunt astfel libere să adopte normele procedurale pe care le consideră adecvate, sub rezerva cerințelor care decurg din Directiva 2000/43.

73. Subliniem, în această privință, că articolele 7, 8 și 15 din Directiva 2000/43, interpretate în lumina articolului 47 din cartă, conțin dispoziții explicite sau implicite în materie normativă.

74. În primul rând, în conformitate cu articolele 7 și 15 din această directivă, statele membre sunt obligate să prevadă căi de atac și măsuri de reparare și de sancționare care să permită asigurarea unei protecții jurisdicționale efective. În al doilea rând, articolul 8 din directiva menționată prevede în mod expres o normă de procedură în materia sarcinii probei.

75. Examinăm în continuare consecințele practice care decurg de aici asupra măsurilor adoptate de statele membre în temeiul acestei directive în materia sancțiunilor (secțiunea 1), a căilor de atac (secțiunea 2), precum și, în general, asupra posibilității acestora de a prevedea mecanisme care urmăresc facilitarea soluționării litigiilor întemeiate pe principiul disponibilității (secțiunea 3).

1. *Cu privire la „libera” stabilire de către statele membre a măsurilor de sancționare*

76. Rezultă dintr-o jurisprudență constantă, la care s-a făcut trimitere la nota de subsol 34 din prezentele concluzii, că statele membre au o marjă de manevră pentru a alege sancțiunile pe care le consideră adecvate. În ceea ce privește Directiva 2000/43, Curtea a statuat în Hotărârea Feryn [37] că aceasta nu impune sancțiuni determinate, ci lasă statelor membre libertatea de a alege între diferitele soluții apte să asigure realizarea obiectivului pe care îl stabilește.

35 A se vedea în special Hotărârea din 15 septembrie 2016, Star Storage și alții (C-439/14 și C-488/14, EU:C:2016:688), și Hotărârea din 8 noiembrie 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838).

36 Cu titlu ilustrativ, a se vedea, *primo*, numai cu privire la aplicarea testului autonomiei procedurale, Hotărârea din 27 februarie 2003, Santex (C-327/00, EU:C:2003:109), și Hotărârea din 6 octombrie 2015, Târșia (C-69/14, EU:C:2015:662), *secundo*, numai cu privire la aplicarea testului protecției jurisdicționale efective, Hotărârea din 15 septembrie 2016, Star Storage și alții (C-439/14 și C-488/14, EU:C:2016:688), și Hotărârea din 8 noiembrie 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838), și, *tertio*, cu privire la aplicarea ambelor teste, Hotărârea din 18 martie 2010, Alassini și alții (C-317/08-C-320/08, EU:C:2010:146).

37 Hotărârea din 10 iulie 2008 (C-54/07, EU:C:2008:397, punctul 37).

77. În această hotărâre, care privea o discriminare în ceea ce privește selecția candidaților la angajare, Curtea a precizat, la punctul 39, că sancțiunile pot consta în constatarea discriminării de către instanță sau de către autoritatea administrativă competentă, însoțită de gradul de publicitate adecvat, în somația adresată angajatorului de a înceta practica discriminatorie constatată, însoțită, dacă este cazul, de penalități cu titlu cominatoriu, sau în acordarea de despăgubiri organismului care a inițiat procedura [38].

78. Rezultă că un stat membru poate prevedea, printre altele, plata de despăgubiri ca sancțiune și că constatarea unei discriminări nu este decât una dintre celelalte posibilități de sancționare de care dispune acesta.

79. Din această hotărâre reiese însă că sancțiunea pronunțată este strâns legată de existența unei discriminări [39]. Hotărârea menționată nu poate fi interpretată în sensul că o despăgubire ar putea constitui o sancțiune efectivă în temeiul articolului 15 din Directiva 2000/43 fără ca încălcarea dreptului la egalitate de tratament să fie recunoscută de autorul prezumat al discriminării sau să fie constatată de o autoritate administrativă sau judiciară.

80. Considerăm că lipsa unei legături între plata unei despăgubiri și o încălcare a dreptului la egalitate de tratament determinate de recunoașterea sau de constatarea acesteia din urmă ar aduce atingere atât funcției reparatorii, cât și funcției disuasive a sancțiunii.

a) Cu privire la funcția reparatorie a sancțiunii

81. Curtea a statuat în Hotărârea Marshall că despăgubirea pecuniară poate fi măsura reținută pentru restabilirea egalității de tratament, în speță între bărbați și femei, subliniind că această reparare trebuie să fie adecvată în raport cu prejudiciul suferit [40].

82. Însă, cum ar putea exista o reparare *a* prejudiciului suferit dacă acesta nu este recunoscut sau constatat?

83. Această problemă se ridică în mod special atunci când este în discuție un prejudiciu moral, precum în speță. Se pare că plata unei sume de bani nu este suficientă în general, în sine, pentru repararea prejudiciului suferit. Astfel cum arată Ombudsmanul, interesul principal al pasagerului și al majorității victimelor discriminării pe care le reprezintă nu este economic.

84. Or, dacă pârâtul plătește suma solicitată, refuzând în același timp să admită existența unui prejudiciu, victima primește, desigur, o sumă de bani, dar aceasta, nefiind legată de prejudiciul suferit, este disociată de realitatea trăită de victimă. În cazul în care instanța, împotriva voinței reclamantului, menționează în hotărârea sa că discriminarea nu este recunoscută [41] și nu se pronunță ea însăși cu privire la realitatea sau la inexistența discriminării invocate, aceasta nu are existență în drept.

85. Necesitatea de a stabili o legătură între măsura sancționării, în speță o despăgubire, și existența unei discriminări este confirmată de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (denumită în continuare „Curtea EDO”).

38 Hotărârea din 10 iulie 2008, Feryn (C-54/07, EU:C:2008:397).

39 Legătura strânsă dintre drept și măsura de reparare este subliniată de van Gerven W. în articolul său „Of rights, remedies and procedures”, în *CMLRev*, 2000, vol. 37, p. 525: „The close link between right and remedy lies in the fact that a right must necessarily give rise to a remedy which allows the right to be enforced through the judicial process.”

40 A se vedea în acest sens Hotărârea din 2 august 1993, Marshall (C-271/91, EU:C:1993:335, punctele 30 și 34).

41 Hotărârea pronunțată în primă instanță conține, în speță, o astfel de mențiune.

86. Amintim că, în conformitate cu articolul 52 alineatul (3) din cartă, în măsura în care aceasta conține drepturi ce corespund unor drepturi garantate prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „CEDO”), înțelesul și întinderea lor sunt aceleași ca cele prevăzute de convenția menționată.

87. Or, dreptul la protecție jurisdicțională efectivă înscris la articolul 47 din cartă reflectă drepturile enunțate la articolele 6 și 13 din CEDO, referitoare la dreptul la un proces echitabil și, respectiv, la dreptul la o cale de atac efectivă [42]. Pe de altă parte, dreptul la egalitate de tratament fără deosebire de rasă sau origine etnică pe care Directiva 2000/43 urmărește să îl protejeze și care este înscris la articolul 21 din cartă reflectă articolul 14 din CEDO [43]. În consecință, trimiterea la jurisprudența Curții EDO este pertinentă în acest domeniu.

88. Curtea EDO a apreciat că o persoană care se consideră „victimă”, în sensul articolului 34 [44] din CEDO, a unei discriminări și care solicită repararea acesteia sub forma unei despăgubiri își pierde statutul de victimă numai dacă sunt îndeplinite două condiții. Aceasta trebuie nu numai să primească despăgubirea solicitată, ci trebuie și ca autoritățile naționale să fi recunoscut pretinsa încălcare a CEDO [45].

89. Apreciem că această jurisprudență este relevantă în ceea ce privește victimele discriminării în sensul Directivei 2000/43. Noțiunea de „persoană care se consideră nedreptățită” din cadrul acestei directive corespunde celei de „victimă prezumată” a unei discriminări în sensul CEDO [46].

90. Dacă această jurisprudență a Curții EDO este transpusă în cadrul unei cauze precum cea principală, acest lucru implică faptul că, pentru a obține repararea efectivă a prejudiciului suferit, persoana respectivă trebuie să poată solicita unei instanțe să constate că a fost victima unei discriminări. Această jurisprudență evidențiază astfel importanța constatării existenței unei legături între despăgubirea plătită persoanei care se consideră nedreptățită prin nerespectarea în privința sa a principiului egalității de tratament și încălcarea dreptului său la egalitate de tratament.

91. Poziția guvernului suedez și a companiei Braathens, potrivit căreia jurisprudența Curții EDO nu ar fi relevantă în cadrul unui litigiu între două persoane private, în speță o societate privată și un particular, întrucât aceasta ar privi numai raporturile dintre stat și un particular, nu poate fi admisă.

92. Astfel, pe de o parte, concluziile care rezultă din jurisprudența Curții EDO privind interzicerea încălcărilor aduse drepturilor fundamentale au vocație să se aplice și relațiilor dintre particulari prin intermediul doctrinei „obligațiilor pozitive” pe care această convenție le impune statelor părți – în special obligația pozitivă de a se asigura că un particular nu este discriminat în exercitarea drepturilor prevăzute de convenția menționată de un alt particular [47]. Pe de altă parte, în orice caz, restrângerile

42 A se vedea Explicațiile cu privire la Carta drepturilor fundamentale (JO 2007, C 303, p. 17), aferente articolului 47 din aceasta.

43 A se vedea Explicațiile cu privire la Carta drepturilor fundamentale (JO 2007, C 303, p. 17), aferente articolului 21 din aceasta.

44 Potrivit articolului 34 din CEDO, Curtea EDO poate fi sesizată printr-o cerere de orice persoană fizică care se pretinde victimă a unei încălcări de către una dintre „Înaltele părți contractante a drepturilor recunoscute în convenție sau în protocoalele sale”.

45 A se vedea în special Decizia Curții EDO din 25 noiembrie 2004, Nardone împotriva Italiei (CE:ECHR:2004:1125DEC003436802, § 1, partea „În drept”), și Hotărârea Curții EDO din 7 iunie 2012, Centro Europa 7.S.R.L și Di Stefano împotriva Italiei (CE:ECHR:2012:0607JUD003843309, § 81 și jurisprudența citată, precum și § 87 și § 88).

46 Observăm că în considerentul (24) al Directivei 2000/43, precum și în lucrările pregătitoare ale acesteia este utilizat termenul „victimă”.

47 A se vedea în acest sens Hotărârea Curții EDO din 12 aprilie 2016, R. B. împotriva Ungariei (CE:ECHR:2016:0412JUD006460212, § 81).

prevăzute de CEDO în ceea ce privește domeniul de aplicare al unui drept prevăzut de această convenție[48] nu se pot aplica drepturilor echivalente care figurează în cartă, în măsura în care acestea nu prevăd o asemenea restrângere. De altfel, Curtea a interpretat articolele 21 și 47 din cartă în cadrul a numeroase litigii între particulari[49].

93. În consecință, în cazul unui litigiu referitor la o discriminare pe motiv de origine etnică, un reclamant precum pasagerul trebuie să poată solicita constatarea faptului că despăgubirea solicitată împotriva unei societăți private, precum compania aeriană în discuție în litigiul principal, se datorează unei astfel de discriminări. În cazul în care aceasta achiesează la cererea de despăgubire fără a recunoaște discriminarea, reclamantul care se consideră vătămat trebuie să poată solicita instanței să verifice existența unei discriminări.

94. Legătura dintre despăgubire și existența unei discriminări prin recunoașterea sau prin constatarea acesteia din urmă este importantă nu numai pentru ca victima să poată obține o reparare adecvată, ci și pentru ca sancțiunea să își poată asuma a doua funcție, și anume funcția sa disuasivă, în conformitate cu articolul 15 din Directiva 2000/43.

b) *Cu privire la funcția disuasivă a sancțiunii*

95. Considerații similare celor dezvoltate în secțiunea a) în ceea ce privește necesitatea unei legături între sancțiune și dreptul care a fost încălcat, prin recunoașterea sau prin constatarea acestei încălcări, se aplică pentru a garanta că sancțiunea își îndeplinește funcția disuasivă atât în privința pârâtului, cât și a altor autori de discriminări similare.

96. Astfel, în ce mod plata unei sume ar putea avea un efect suficient de descurajator în privința pârâtului, determinându-l să nu reproducă comportamentul său discriminatoriu și prevenind astfel noi discriminări din partea sa sau din partea altor persoane, dacă acesta nu recunoaște că a avut un asemenea comportament și dacă instanța nu constată existența unei discriminări?

97. Guvernul finlandez susține că autorul discriminării devine conștient de actul său prin plata unei despăgubiri majorate și este astfel descurajat să reproducă același comportament discriminatoriu în viitor. Însă această conștientizare lipsește tocmai atunci când, precum în speță, pârâtul refuză să admită vreo discriminare, iar suma solicitată nu are un impact economic marcant asupra sa[50].

98. Dacă sancțiunea nu este legată în mod clar de un comportament discriminatoriu, se impune constatarea că efectul disuasiv va fi puternic atenuat. Autorul discriminării va putea fi tentat să îl ignore pe viitor și să reproducă aceleași comportamente, întrucât nu a fost sancționat „pentru” discriminare.

99. Dacă, în cadrul unei acțiuni în despăgubire, pârâtul ar putea, prin plata despăgubirii, să nu recunoască existența vreunei discriminări, iar aceasta nu ar putea fi constatată de o instanță, măsurile impuse de Directiva 2000/43 ar fi în mare măsură lipsite de efectul lor util și nu ar permite combaterea efectivă a discriminărilor, întrucât acestea ar putea fi ignorate.

48 Amintim, de exemplu, că principiul interzicerii discriminărilor prevăzut la articolul 14 din CEDO se aplică numai coroborat cu unul dintre celelalte drepturi și libertăți recunoscute de această convenție. Pe de altă parte, în conformitate cu articolul 52 alineatul (3) a doua teză din cartă, nimic nu împiedică dreptul Uniunii să prevadă drepturi mai largi.

49 Deși sugerăm Curții să nu aplice direct articolele 21 și 47 din cartă, ci să interpreteze Directiva 2000/43 în lumina acestor articole, subliniem că Curtea a statuat că ele au un efect direct orizontal, astfel încât se pot preta la o asemenea aplicare directă în cadrul unui litigiu între două persoane private. A se vedea Hotărârea din 17 aprilie 2018, Egenberger (C-414/16, EU:C:2018:257, punctul 76), și Hotărârea din 22 ianuarie 2019, Cresco Investigation (C-193/17, EU:C:2019:43, punctul 76).

50 Fără a ne pronunța cu privire la caracterul adecvat al nivelului sancțiunii, observăm că însăși Braathens a subliniat caracterul foarte redus al cuantumului despăgubirii solicitate.

100. Într-un asemenea caz, pârâtul ar putea într-un fel să își „cumpere” comportamentul discriminatoriu, din moment ce acesta nu ar fi nici recunoscut, nici constatat.

101. În schimb, recunoașterea sau constatarea unei încălcări a dreptului fundamental la egalitate de tratament îl pot determina pe acesta din urmă să nu reproducă în viitor aceleași comportamente discriminatorii. Efectul disuasiv va putea fi consolidat și printr-o comunicare sau printr-o publicitate în această privință.

102. În consecință, propunem Curții să statueze că trebuie să existe o legătură între sancțiune și existența unei discriminări, fie prin recunoașterea discriminării de către autorul său, fie prin constatarea acesteia de către o autoritate judiciară sau administrativă, pentru ca sancțiunea să își poată exercita pe deplin funcțiile de reparare și de descurajare în conformitate cu articolele 7 și 15 din Directiva 2000/43.

2. *Cu privire la „libera” stabilire a căilor de atac*

103. Considerațiile care precedă cu privire la recunoașterea sau la constatarea unei discriminări sunt de asemenea relevante în ceea ce privește verificarea existenței unor căi de atac eficiente și efective în conformitate cu articolul 7 din Directiva 2000/43. Astfel, este vorba despre două aspecte ale aceleiași probleme, o atingere adusă stabilirii unor sancțiuni efective însemnând o atingere adusă efectivității căilor de atac.

104. Astfel cum am arătat la punctul 71 din prezentele concluzii, noțiunea de „efectivitate” se alătură aici noțiunii de „protecție jurisdicțională efectivă”.

105. Deși statele membre dispun, în principiu, de libertatea de a alege căile de atac și modalitățile procedurale cărora acestea le sunt supuse, ele nu trebuie să aducă atingere dreptului la protecție jurisdicțională efectivă prevăzut la articolul 7 din Directiva 2000/43, interpretat în lumina articolului 47 din cartă.

106. Potrivit companiei Braathens, din Hotărârea Unibet reiese că statele membre nu sunt obligate să prevadă o cale de atac autonomă pentru a asigura verificarea conformității dreptului național cu dreptul Uniunii. Aceasta deduce de aici că o cale de atac precum acțiunea în executare prevăzută de dreptul procedural suedez și modalitățile procedurale aferente acesteia, în speță mecanismul achiesării, sunt conforme cu dreptul Uniunii.

107. În această privință, amintim că, desigur, dreptul Uniunii nu a intenționat să creeze alte căi legale decât cele prevăzute de dreptul național. Cu toate acestea, din hotărârea menționată rezultă că această considerație se aplică cu condiția să existe căi de atac în temeiul dreptului național, fie și numai cu titlu incident, care să asigure respectarea drepturilor conferite justițiabililor de dreptul Uniunii [51].

108. Or, din dosarul prezentat Curții reiese că, dacă pârâtul decide să achieseze la cererea de despăgubire a reclamantului, negând totodată că a avut un comportament discriminatoriu, acesta din urmă este privat, în practică, de posibilitatea de a solicita ca o instanță să examineze sau chiar să constate o discriminare, fie și cu titlu incident.

51 A se vedea în acest sens Hotărârea Unibet, punctele 42 și 65.

109. Desigur, revine instanței de trimitere sarcina de a verifica dacă acesta este într-adevăr efectul dreptului național. Subliniem în orice caz că, potrivit explicațiilor acestei instanțe din cererea sa de decizie preliminară, acțiunea declaratorie prin care se urmărește constatarea existenței unei discriminări este facultativă și se află la dispoziția instanței care decide cu privire la oportunitatea sa, astfel încât persoana care se consideră vătămată nu dispune de un *drept* [52] de a solicita examinarea și, dacă este cazul, constatarea existenței unei discriminări.

110. Trebuie să se constate că o astfel de situație nu oferă persoanei care se consideră vătămată o garanție a accesului la o instanță pentru a se constata existența unei discriminări, în conformitate cu articolul 7 din Directiva 2000/43 și cu articolul 47 din cartă [53].

111. Testul aplicabil este strict. Persoana care se consideră vătămată trebuie să aibă dreptul de acces la o instanță. Acest acces la o instanță constituie astfel substanța dreptului la protecție jurisdicțională efectivă prevăzut la articolul 7 din Directiva 2000/43 și la articolul 47 din cartă, astfel încât un mecanism procedural de stingere a procesului care ar avea drept rezultat faptul că discriminarea nu este nici recunoscută, nici constatată nu ar îndeplini testul prevăzut la articolul 52 alineatul (1) din cartă [54].

112. Pe lângă faptul că un mecanism procedural de stingere a procesului poate crea un obstacol în calea accesului la o instanță, astfel cum este prevăzut la articolul 7 din Directiva 2000/43 și la articolul 47 din cartă, observăm că, dacă un astfel de mecanism pune capăt acțiunii fără ca pârâtul să fi recunoscut existența unei discriminări, acest mecanism poate de asemenea să împiedice aplicarea efectivă a articolului 8 din Directiva 2000/43, care urmărește consolidarea protecției jurisdicționale.

113. Amintim că, potrivit acestui articol, atunci când o persoană care se consideră nedreptățită prezintă în fața unei instanțe judecătorești sau a unei alte instanțe competente fapte pe baza cărora se poate prezuma existența unei discriminări, îi revine pârâtului sarcina de a dovedi că nu a avut loc o încălcare a principiului egalității de tratament.

114. Or, persoana care se consideră vătămată nu poate nici măcar să dovedească astfel de fapte în fața unei instanțe, întrucât acțiunea sa încetează în stadiul achiesării.

115. Astfel, deși Ombudsmanul a apreciat că, având în vedere problema discriminării ridicată de pasager, acesta din urmă merita susținerea sa, instanța competentă nu a examinat dacă pasagerul a prezentat fapte de natură să dea naștere unei prezumții de discriminare. Instanțele de prim și de al doilea grad de jurisdicție au considerat că cererea reclamantului a fost admisă, astfel încât nu mai rămânea nimic de examinat. Pasagerul nu a putut, așadar, să își susțină cauza cu privire la existența unei discriminări.

116. Într-un astfel de caz, este necesar să se constate că articolul 8 din Directiva 2000/43 este lipsit de efectul său util și că persoanei care se consideră vătămată nu i se acordă posibilitatea de a fi ascultată cu privire la una dintre pretențiile sale esențiale.

52 A se vedea în acest sens Hotărârea din 25 aprilie 2013, Asociația Accept (C-81/12, EU:C:2013:275, punctul 69), din care reiese că simpla existență a posibilității de a formula o acțiune în răspundere civilă, potrivit dreptului intern vizat, nu poate înlătura, prin ea însăși, eventualele insuficiențe pe planul efectivității sancțiunii, dacă această cale de atac, din cauza normelor de drept național pertinente, nu poate fi admisă în practică.

53 A se vedea în acest sens Hotărârea din 8 mai 2019, Leitner (C-396/17, EU:C:2019:375, punctul 62), și punctul 56 din prezentele concluzii.

54 A se vedea punctul 68 din prezentele concluzii.

117. Braathens, guvernul suedez și Comisia susțin de asemenea că, pentru a aprecia dacă norme procedurale precum cele în discuție în litigiul principal permit să se asigure efectivitatea dreptului Uniunii, este necesar ca acestea să fie plasate în ansamblul dreptului intern în cauză și să se țină seama în special de existența altor căi de atac [55], în speță cele prevăzute în materie penală pentru combaterea discriminării ilicite.

118. În această privință, arătăm că Directiva 2000/43 nu privește procedurile penale [56] și că, de altfel, instanța de trimitere nu le-a menționat pe acestea, ci a evidențiat căile de atac de drept civil destinate punerii în aplicare a acestei directive. Posibilitatea de a formula o acțiune penală a fost totuși dezbătută în ședință, în urma unei întrebări a Curții adresate guvernului suedez în vederea unui răspuns scris. Acesta din urmă a arătat că discriminarea ilicită poate declanșa urmărirea penală. Dacă, după ce un particular a depus o plângere la poliție, Ministerul Public nu declanșează o asemenea urmărire penală, acest guvern a precizat că particularul are posibilitatea de a iniția o procedură de acuzare privată. Ombudsmanul nu contestă posibilitatea unei acțiuni penale, însă subliniază că probabilitatea ca aceasta să fie admisă este redusă, ținând seama de angajarea resurselor publice care limitează numărul de cauze care pot face obiectul urmăririi penale și de dificultatea unei persoane private de a prezenta dovezile necesare.

119. Totuși, indiferent de ușurința sau de dificultatea accesului la o astfel de procedură, observăm că o asemenea cale de atac nu permite să se aprecieze că persoana care se consideră vătămată dispune de protecție jurisdicțională efectivă în sensul articolului 8 din Directiva 2000/43.

120. Astfel, acțiunea penală prezintă anumite constrângeri în materia administrării probei pe care Directiva 2000/43 a urmărit tocmai să le evite pentru victima discriminării în cadrul unei căi de atac de drept civil [57]. Ea a răsturnat astfel în mod expres sarcina probei *în favoarea acesteia* pentru a o ajuta să obțină constatarea existenței unei încălcări a dreptului său la egalitate de tratament.

121. În consecință, existența unei acțiuni penale nu ar permite în orice caz remedierea unei lipse a unei căi de atac în materie civilă care să corespundă normelor privind proba prevăzute la acest articol 8 din Directiva 2000/43, pentru a se constata existența unei discriminări, în caz de achiesare, fără recunoașterea discriminării de către pârât.

3. *Cu privire la „libera” stabilire a unui mecanism de soluționare rapidă a litigiilor întemeiat pe principiul disponibilității*

122. În sfârșit, Braathens consideră că mecanismul de achiesare prevăzut în dreptul statului membru în cauză urmărește o bună administrare a justiției, în sensul că permite soluționarea rapidă a litigiilor, în conformitate cu principiul disponibilității. Acesta ar fi deosebit de util în cazul unor litigii calificate drept „litigii cu valoare redusă” în raport cu sumele în cauză și ar contribui, prin posibilitatea de a soluționa litigiul pe cale amiabilă, la evitarea aglomerării instanțelor.

123. Preocuparea de a asigura o bună administrare a justiției este, astfel, un obiectiv legitim în raport cu dreptul Uniunii [58], însă considerăm că analiza care precedă este pe deplin conformă cu acest obiectiv.

55 Ei se întemeiază, în această privință, pe Hotărârea Unibet, punctul 54.

56 Regulile de probă în materie penală nu sunt afectate de Directiva 2000/43, astfel cum reiese din articolul 8 alineatul (3) din aceasta.

57 A se vedea de asemenea afirmațiile instanței de trimitere de la punctul 29 din prezentele concluzii.

58 A se vedea Hotărârea din 18 martie 2010, Alassini și alții (C-317/08-C-320/08, EU:C:2010:146, punctul 64), și Hotărârea din 6 septembrie 2012, Trade Agency (C-619/10, EU:C:2012:531, punctele 57 și 58).

124. Dreptul Uniunii recunoaște fiecare dintre instrumentele procedurale menționate de Braathens. Principiul disponibilității, în temeiul căruia inițiativa unui proces revine părților și din care rezultă că competența instanței de a invoca din oficiu motive este limitată de obligația acesteia de a respecta obiectul litigiului și de a-și întemeia decizia pe faptele care i-au fost prezentate, a fost admis ca instrument procedural de majoritatea statelor membre [59]. În ceea ce privește soluționarea amiabilă, aceasta este avută în vedere la articolul 7 din Directiva 2000/43, prin menționarea posibilității statelor membre de a prevedea proceduri de conciliere. Pe de altă parte, acordul amiabil este încurajat în mod expres în regulamentul referitor la cererile cu valoare redusă [60].

125. Totuși, aceste instrumente nu se opun nicidecum interpretării Directivei 2000/43, astfel cum este propusă în prezenta analiză.

126. Principiul disponibilității pe care se întemeiază Braathens trebuie aplicat ținând seama de drepturile conferite de Directiva 2000/43.

127. În consecință, în cazul în care o persoană care se consideră vătămată, precum pasagerul, solicită o despăgubire pentru discriminare, precum și recunoașterea acestei discriminări, va putea fi încheiat un acord amiabil numai cu condiția cel puțin ca adversarul său să accepte ambele părți ale cererii sale.

128. Obiectul cererii sale nu poate fi limitat la plata despăgubirii fără a aduce atingere obiectivului Directivei 2000/43. Astfel cum s-a demonstrat, dreptul de a obține constatarea de către o instanță a existenței unei discriminări în cazul unei contestări în această privință se află în centrul acestei directive, examinată în lumina articolului 47 din cartă, și privește substanța dreptului pe care aceasta urmărește să îl protejeze. O restrângere a acestui drept nu ar respecta, așadar, una dintre condițiile prevăzute la articolul 52 alineatul (1) din cartă [61].

129. În lipsa unui acord, din analiza Directivei 2000/43, interpretată în lumina articolului 47 din cartă, rezultă că reclamantul trebuie să poată invoca dreptul său la egalitate de tratament în fața unei instanțe, pentru ca aceasta să examineze și, dacă este cazul, să constate existența unei discriminări.

V. Concluzie

130. În consecință, propunem Curții să răspundă la întrebarea preliminară adresată de Högsta domstolen (Curtea Supremă, Suedia) după cum urmează:

„Dispozițiile Directivei 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică, în special articolele 7, 8 și 15 din aceasta, interpretate în lumina articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, trebuie interpretate în sensul că, într-o cauză privind încălcarea unei interdicții de discriminare pe motiv de origine etnică, în care persoana care se consideră vătămată solicită o despăgubire pentru discriminare, această persoană are dreptul, în cazul în care autorul prezumat al discriminării acceptă să plătească despăgubirea, însă refuză să recunoască discriminarea, să solicite examinarea și, dacă este cazul, constatarea acestei discriminări de către o instanță. Un mecanism procedural de stingere a procesului, precum achiesarea, nu poate conduce la un alt rezultat.”

59 A se vedea în acest sens Hotărârea din 14 decembrie 1995, van Schijndel și van Veen (C-430/93 și C-431/93, EU:C:1995:441, punctul 21), și Hotărârea din 7 iunie 2007, van der Weerd și alții (C-222/05-C-225/05, EU:C:2007:318, punctul 35).

60 Regulamentul (CE) nr. 861/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă (JO 2007, L 199, p. 1). A se vedea de asemenea considerațiile Curții din Hotărârea din 18 martie 2010, Alassini și alții (C-317/08-C-320/08, EU:C:2010:146, punctul 64), potrivit cărora dispozițiile naționale care vizează o soluționare mai rapidă și mai puțin costisitoare a litigiilor, precum și o degrevare a instanțelor urmăresc obiective de interes general legitime.

61 *A contrario*, pentru o situație în care substanța dreptului la protecție jurisdicțională efectivă nu este afectată de o normă de procedură națională, a se vedea Hotărârea din 18 martie 2010, Alassini și alții (C-317/08-C-320/08, EU:C:2010:146, punctul 65).